

SULTANMURAT

CENGİZ AYTMAOV

Çeviren
Refik Özdek

✕ @ f / otukennesriyat

YAYIN NU: 2299

EDEBÎ ESERLER: 1162

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-918-3

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: [0212] 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Oğuzhan Murat Öztürk

Kapak Tasarımı: Cırgalbek Asanov

İllüstrasyon: Cırgalbek Asanov

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Baskı: Levent Ofset Basım ve Ambalaj Sanayi AŞ

Fatih Cad. Karadal Sok. Nu:13

Merter-İstanbul Güngören/İstanbul

Sertifika Nu: 45163

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Nesriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Cengiz Aytmatov: 1928 yılında Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'e bağlı Talas Vadisi'nde yer alan Şeker Köyü'nde doğdu. Babası Törekul Aytmatov, annesi Nagima Hamzayevna Aytmatova'dır. Memur olan babası 1937 yılında Stalin'in siyasi cinayetlerinde katledilen kurbanlar arasındadır. Annesi çeşitli memuriyetlerde bulunmuş ve dört çocuğunu kendi başına büyütmek durumunda kalmıştır. İlkokula kendi köyünde giden Cengiz Aytmatov, babaannesi Ayıkman Hanım'dan dinlediği ninniler, masallar ve efsanelerle yetişir.

İkinci Dünya Savaşı'nın yokluk yıllarını babasız geçiren Aytmatov, çocuk yaşından itibaren çalışmaya başlamıştır. Bu dönemde köy sovyeti kolhozu sekreteri ve vergi memuru olarak çalışır. 1946 yılında Kazakistan'ın Cambul şehrinde Veteriner Teknik Okulu'nda eğitim görmeye başlamıştır. Bu okul bitince, 1948'de Kırgızistan Tarım Enstitüsü'ne devam etmiştir. 1953 yılında buradan veteriner olarak mezun olur.

İlk eseri, 1952 yılında *Pravda* gazetesinde yayımlanan *Gazeteci Cyuda*'dır. Bu hikâyeyi, 1957 yılında yayımlanan *Yüzyüze* takip eder. 1956-58 yılları arasında Moskova'da Gorki Edebiyat Enstitüsü'ne devam eden yazarın "Cemile" adlı hikâyesi, 1958 yılında *Növy Mir* (Yeni Dünya) dergisinde yayımlanır. Bu eseri büyük ilgi görür. Aytmatov şöhreti, bu eserinin Fransız şair Louis Aragon tarafından Fransızcaya tercüme edilmesi ve Avrupa'da yayımlanması ile yakalar. Aragon bu hikâyeye yazdığı önsözde Cemile hikâyesini "dünyanın en güzel aşk hikâyesi" olarak takdim etmiştir.

Aytmatov, Cemile'nin yayımlandığı 1958 yılında Moskova Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne başlamıştır. Aynı yılın sonunda Kruşçev'in anti-Stalinist kampanyası sırasında Sovyet Komünist Partisi'ne ve Yazarlar Birliği'ne kabul edilir. Babası Stalin muhalifi olan Aytmatov'un partiye girmesi ve birliğe kabul edilmesi ancak siyasî şartların yumuşaması sayesinde gerçekleşmiştir. Hatta sırf babasının muhalifliği yüzünden öğrencilik yıllarında bursu kesilmiş, pek çok terslikler yaşamıştır. Değişen siyasî şartlarla birlikte Aytmatov hem Kırgız hem de Rus yazarlar arasında yerini pekiştirmiştir. Bu yıllarda *Literaturnyi Kırgızistan* dergisi editörlüğünü, sonra beş yıl boyunca *Pravda*'nın Orta Asya muhabirliğini yapmıştır. Aytmatov 1963 yılında, *İlk Öğretmen, Deve Gözü, Cemile* ve *Selvi Boylum Al Yazmalım* adlı hikâyelerinden oluşan *Steplerden ve Dağlardan Hikâyeler* adlı kitabıyla Lenin Edebiyat Ödülü'nü kazanmıştır. 1959-67 yılları arasında *Növy Mir*'in editörlüğünü yapmış ve 1968'de Büyük Sovyet Edebiyat Ödülü'nü kazanmıştır. Aynı yıl Kırgızistan'ın millî yazarı seçilmiştir.

Cengiz Aytmatov'un edebî seyri bu yıllarda hikâyecilikten roman yazarlığına doğru kayar. İlk romanı olan *Töpräk Ana* 1963'te neşredilir. Yine aynı yıl yayımlandığında büyük heyecan uyandıran *Elveda Gülsari*'yi kaleme alan Aytmatov, daha sonraki yıllarda çeşitli yayın organlarında hikâyelerini yayımlatmaya devam eder. 1964'te yayımlanan *Kızıl Elma* ve 1969'da

yayımlanan *Oğulla Buluşma* hikâyelerinden sonra, yazar 1970'de edebiyat âleminde yankı bulan *Beyaz Gemi* romanını neşreder. Daha sonra 1972'de *Asker Çocuğu* hikâyesini, 1975'te Kazak yazar Kaltay Muhammedcanov'la birlikte *Fuji-Yama* adlı tiyatro eserini, 1976'da *Sultanmurat*, 1977'de *Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek* hikâyelerini neşreder. 1980 yılında kaleme aldığı *Gün Olur Asra Bedel* romanı, yazarın edebiyat hayatının zirvelerinden birini teşkil eder. 1986 yılında *Dişi Kurdun Rüyalari*'ni 1990'da yayımlanan *Beyaz Yağmur* ve *Yıldırım Sesli Manasçı* hikâyelerinden sonra, aynı yıl yayımlanan *Cengiz Han'a Küsen Bulut* takip eder.

Aytmatov, *Gün Olur Asra Bedel* romanının sinemaya uyarlanma çalışmalarının devam ettiği Tataristan'daki Kazan şehrinde rahatsızlanmış ve hastaneye kaldırıldığı Almanya'nın Nürnberg şehrinde 10 Haziran 2008 tarihinde vefat etmiştir.

Ötüken Neşriyat tarafından yayımlanan eserleri:

Beyaz Gemi

Toprak Ana

Dişi Kurdun Rüyalari

Cemile

Sultanmurat

Elveda Gülsarı

Gün Olur Asra Bedel

Cengizhana Küsen Bulut

Yıldırım Sesli Manasçı - Beyaz Yağmur - Asker Çocuğu

Yüz Yüze

Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek

Kızıl Elma - Oğulla Buluşma

Deve Gözü

Refik Özdek: Kökleri akıncı Türklerine kadar uzanan Refik Özdek 1928 yılında bugün Romanya sınırları içerisinde kalan Köstence'de doğmuştur. Gazetecilikten çevirmenliğe ve yazarlığa uzanan geniş bir edebî kariyere sahip bir kültür insanı olan Özdek'in gazeteciliğe başladığı yıl 1959'dur. Özellikle Cengiz Aytmatov'un eserlerini Türkçeye kazandırarak çevirmen olarak tanınmış, bu eserlerle geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır. Ayrıca roman, öykü ve şiir gibi türlerde de önemli eserler vermiş, arı ve duru Türkçesiyle takdir toplamıştır. Hem telif hem de çeviri alanındaki çalışmalarıyla Türk edebiyatına ve kültürüne büyük katkılar sunmuş, 28 Ağustos 1995 tarihinde vefat etmiştir.

Oğlum Askar'a

*Aksay, Göksay, Sarısay.. dolaştım bunca diyar,
Bulamadım, bulamadım oy! Senin gibi yâr...*

-Kırgız türküsü-

*Eyyüb Peygamber'e bir ulak geldi:
"Çocukları kılıçtan geçirdiler" dedi.*

-Eyyüb Kitabı'ndan-

Çiftçiler tarlayı bir daha, bir daha sürerler,
Bir daha, bir daha tohum ekerler,
Gök, bir daha, bir daha yağmur gönderir...

.....
İnsanlar tarlayı umutla sürer,
İnsanlar tohumu umutla eker,
İnsanlar denize umutla açılır...

"Theragatha" 527-536.

Eski Hint edebiyatından

-I -

Öğretmen İnkamay-Apay (İnkamal Abla), kaba örülmüş yün şalna sımsıkı sarılı olduğu halde, soğuktan titreye titreye coğrafya dersi veriyordu. Okyanusta, Hint kıyıları yakınındaki o masal adası Seylan'ı anlatıyordu sınıfta. Seylan adası haritada, meme gibi sarkmış anakaradan düşen bir damla gibi görünüyordu. Öğretmenin anlattığına göre “yok” yoktu orada. Maymunlar, filler, muzlar (nefis meyvalarmış), dünyanın en iyi çayı, bilmediğimiz, görmediğimiz daha nice nice nefis meyvalar, bitkiler... Ama, bizi en çok imrendiren adanın sıcak oluşu, hep sıcak kalışı idi. O kadar sıcaktı ki, yıl boyunca giyim derdiniz olmazdı: Ne çizme, ne şapka, ne çorap, ne palto. Ateş yakmaya da gerek yoktu. Böyle olunca, çalı-çırpı toplamak için kırlara gitmenize, iki büküm olarak kuru odun taşımanıza hiç gerek kalmazdı. Tam yaşanacak yerdin orası! Canınızın istediği yere gidersiniz. Dilerseniz güneşlenir, dilerseniz bir gölgeye uzanıp keyif çatarsınız. Gece gündüz sıcaktı, yazdan sonra yine yaz geliyordu. Cennet gibiydi. Sabahtan akşama kadar canınızın istediği yerde gezin, dolaşın. Canınız sıkılırsa gidin tüye kuşu* avlayın. Orada çok var. Orada yaşamayıp da nerede yaşayacaktı bu iri aptal kuşlar? Akıllı kuşlar, papağanlar da vardı Seylan adasında. Hem de istediğiniz kadar. Canınız isterse bir papağan yakalarsınız; gülmesini, şarkı söylemesini, dansetmesini öğretirsiniz. Bunları yapamaz demeyin, papağan her şeyi yapabilir. Bizim avıdan (köyden) biri, Cambul pazarında okumasını bilen bir papağan görmüş. Gazeteyi gözüne tutuyormuşsunuz, tek kelime atlamadan çatır çatır okuyormuş...

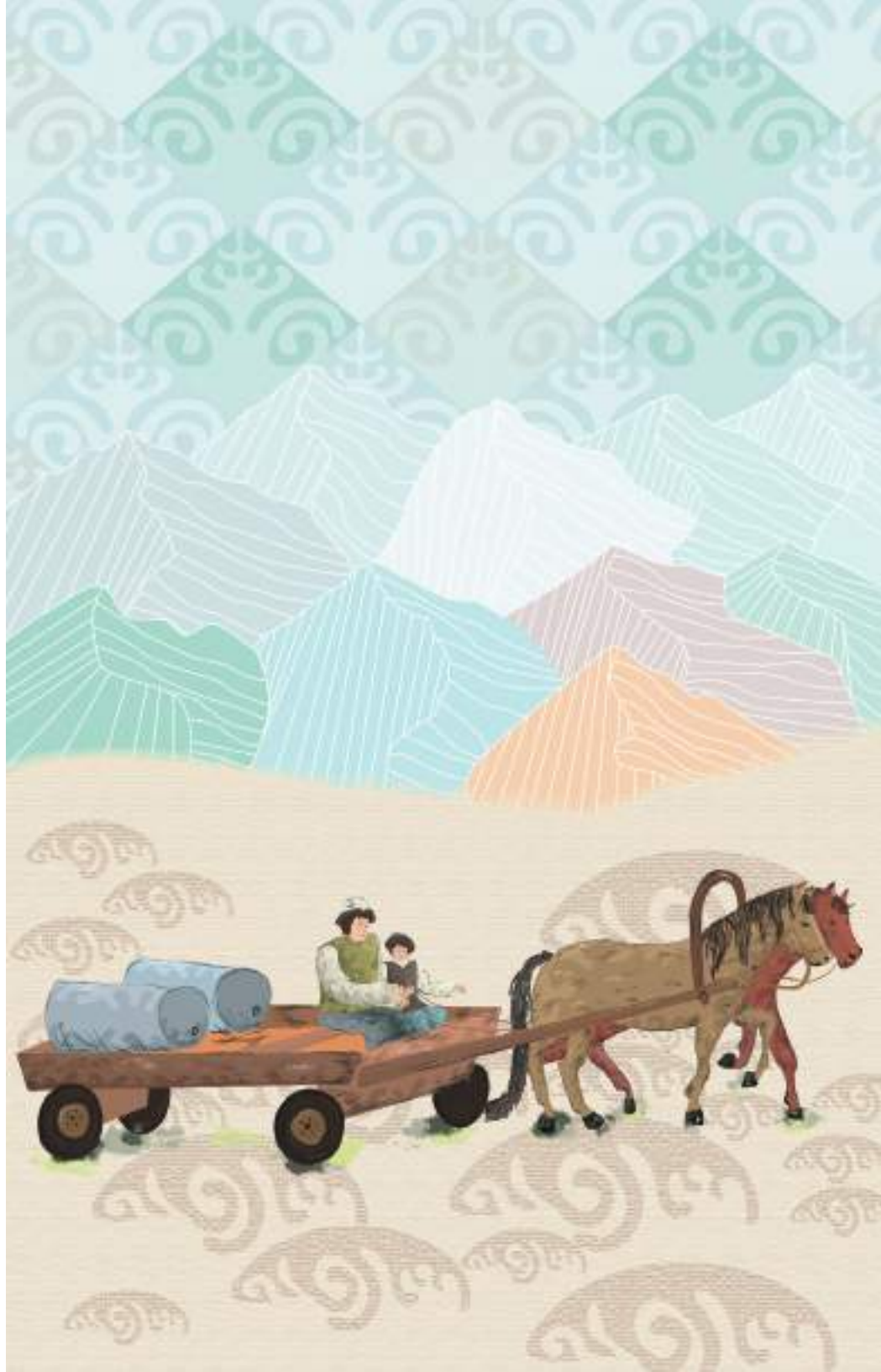
* *Tüye Kuşu*: Devekuşu

Daha ne harika şeyler vardı Seylan'da! Hiçbir şey eksik değildi. Hiçbir şeyi düşünmeden rahat rahat yaşadınız orada. Ama, tarım işletmecisinin gözüne görünmeyeceksiniz. İşletmeci bey, elinde bir kırbaçla dolaşır, sanki köle imişler gibi Seylan'lı işçilerin sırtına sırtına vururmuş. Ah zalim! Kulak köküne bir yumruk aşkedeceksin, gözünde şimşekler çakacak! Sonra da kırbacı çekip alacaksın elinden, çalıştıracaksın! Bu işletmecilere, bu kapitalistlere hiç acımayacaksın, lâf söyletmeyeceksin: Ekmeğini kendi emeğiyle kazansın! Çok iyi biliyoruz, faşistler onların arasından çıkıyor, savaşı çıkarırlar da onlar... Bizim köyden kaç kişi öldü cephede! Anam her gün ağlar, hiçbir şey söylemeden gözyaşı döker. Babamı da öldürmelerinden korkuyor. Komşu kadına “Babamız ölürse dört çocukla ne yaparım ben!” diyordu geçen gün.

İnkamay-Apay, buz gibi soğuk sınıfta titreye titreye, öksürüklerin kesilmesini sabırla beklerken, Seylan adasını, sıcak denizleri ve ülkeleri anlatmaya devam ediyordu.

Sultanmurat, duyduklarına pek inanmasa da (o ülkelerde yaşamak gerçekten harika bir şey olurdu), Seylan'da yaşamadığına pek üzülüyordu. Gözucuyla pencereye bakarak “yaşanacak yer orası işte!” diyordu kendi kendine. Öğretmene bakar gibi yaparak dışarısının manzarasını seyretmeyi pek becerir ve bundan pek hoşlanırdı. Ama o gün görülecek bir şey yoktu dışarıda. Hava fenaydı. Bulgur gibi ince ama sert, soğuk, nefes kesen bir kar yağıyor, kar taneleri camlara vurarak ses çıkarıyordu. Camlar buz tutmuştu. Soğuk, pencere kenarındaki macunları çatlatmış, kabartmış, yer yer macunlar ufalarak, mürekkep lekeleriyle dolu pervazlara dökülmüştü. “Seylan'da macuna da gerek yok, diye geçirdi aklından, hem neye yarayacak ki macun? Eve, pencereye de gerek yok çünkü. Bir kulübe yapar, üstünü otlarla örtersin ve rahat rahat oturursun içinde...”

Pencereden soğuk geliyordu. Kenardaki yarıklardan ılık ılık giren bir rüzgâr sağ tarafını buz gibi yapmıştı. Ama dayanmalıydı. Onu pencere yanına öğretmen oturtmuştu. “Sultanmurat, sınıfın en güçlüsü sensin, soğuğa dayanırsın” demişti ona. Soğuklardan önce orada Mirzagül oturuyordu. Şimdi o, Sultanmurat'ın biraz da-

Oğlu da aynı düşüncedydi:

- İki de iyi, dedi atları dehleyerek.

Bir süre sonra babası:

- Dizginleri çek, arabayı durdur biraz, dedi.

Atlar durunca da usul usul iletme ıslığı çaldı:

- Hayvanlar iletmek istiyor, ama bunu söyleyemezler, sen görüp anlayacaksın.

Gerçekten de iki iğdiş, yolun ortasında şarıl şarıl iletmeye başladılar. Köpüklü sidik ayaklarının altında yoğun bir toz kaldırdı, kaynayıp kabaran toprak sıvıyı çekti.

Atlar iledikten sonra tekrar yola koyuldular. Önlerinde yol uzayıp gidiyor, geride kalan dağlar gittikçe uzaklaşıyordu.

Çok geçmeden şehrin kenarındaki bağlar, bahçeler görüldü. Yol canlandı ve babası dizginleri aldı. Dizginleri almakla iyi etmişti. Şimdi Sultanmurat ne dizginlere bakıyordu ne de atlara. Şehir görünmeye başlamıştı çünkü: Gürültüsü, renkleri ve insanı şaşırtan kokularıyla karşılarında idi şehir. Sanki onu coşkunun bir sele bırakmışlardı ve bu sel onu dalgaları üzerinde döndüre döndüre alıp götürüyordu.

Ne mutlu bir gündü o yarabbi! O günlerde, Cambul şehrinin *At-sabar* denilen hayvan pazarında, bir de çeşit çeşit hayvanları gösteren eğlence panayırı kurulmuştu. Ne güzel bir rastlantı: İlk defa bir şehre geliyorsun ve orada çeşit çeşit vahşi hayvanlar, atlı karıncalar, güldüren aynalar görüyorsun.

-II-

Sultanmurat “kahkaha sarayı”na üç kez girip çıktı. Katıla katıla gülüyor, sonra biraz dinleniyor ve bir daha bir daha gidip bakıyordu o eğri aynalara, o dev aynalarına. Aynadaki o suratlar görülecek şeydi doğrusu. İnsan ne kadar beyin patlatsa böyle şeyler icadedemez!

Arabayı çok iyi tanıdığı bir çayhane işleticisine emanet ederek, babası Sultanmurat’ı pazara götürdü. Önce Bekbay’ın dostları yerli Özbeklerle konuştular biraz. Bekbay:

“Esselâmü aleyküm! Bakın bu benim büyük oğlum!” diye Sultanmurat’ı tanıtıyor, onlar da ayağa kalkarak ve ellerini göğüslerine, kalblerinin üzerine koyarak ona “Hoşgeldin” diyorlardı. Bekbay gururlanıyor, “Ne kibar insanlar şu Özbekler, büyük küçük demeden herkese saygı gösteriyorlar” diyordu.

Sonra, tezgâhların önünden geçip mağazalarda biraz alışveriş yaptılar ve bundan sonra da gezici hayvanat bahçesine gittiler. İtişip kakışarak ve kendilerine güçlkle yol açarak her kafese baktılar: Kocaman bir fil, ayılar, maymunlar, şebekler.. daha ne hayvanlar!

Sultanmurat’ın hiç unutamadığı hayvan o iri fil idi. Otları yamış büyük bir tepeye benziyordu bu fil. Bulunduğu yerde durmadan ayaklarını kaldırıp indiriyor ve hortumunu salıyordu. Görülecek şeydi! Onu seyrederken bu hayvan hakkında çok meraklı şeyler anlatıyorlardı. Bu koca fil, küçücük fareden korkarmış. Ama onunla eğlenmeye, onu kızdırmaya kalkanın vay hâline! Zincirlerini koparır, her şeyi çiğner ezer, şehrin altını üstüne getirirmiş. Sultanmurat’ın en çok hoşuna giden yaşlı bir Özbek’in anlattıkları oldu. Bu Özbek’in dediğine göre, fil dünyanın en zeki hayvanı imiş. Or-